

*Хоменко С.В.,
здобувач вищої освіти наукового ступеня «доктор філософії»
спеціальності 101 «Екологія»
Кірейцева Г.В.,
к.е.н., доц, доцент кафедри екології та природоохоронних технологій
Державний університет «Житомирська політехніка»
org_hsv@zru.edu.ua*

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА АУДИТУ

Міжнародне співробітництво у сфері екологічного менеджменту та аудиту є важливим фактором сталого розвитку. Воно сприяє поширенню передового досвіду в цій сфері, підвищенню ефективності охорони і захисту навколишнього природного середовища. Сталий розвиток передбачає гармонійний розвиток економіки, суспільства та навколишнього середовища, а міжнародне співробітництво сприяє обміну інформацією та досвідом між різними країнами світу у сфері екологічного менеджменту та аудиту. Це дозволяє країнам з різними соціально-економічними умовами розробляти та впроваджувати ефективні практики екологічного менеджменту та аудиту. Кількість країн, які ратифікували міжнародні договори та угоди у сфері екологічного менеджменту та аудиту, становить понад 200. Міжнародне співробітництво сприяє розвитку екологічного менеджменту та аудиту, що дозволяє підприємствам зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище, а також підвищувати ефективність використання природних ресурсів. Так, станом на 2022 рік кількість підприємств в країнах світу, які сертифіковані відповідно до міжнародних стандартів у сфері екологічного менеджменту та аудиту, становила 1,5 мільйона. Це на 10% більше, ніж у 2021 році. Кількість сертифікованих підприємств у країнах світу зростає, а це свідчить, що все більше підприємств приділяє увагу питанням охорони навколишнього середовища та прагне підвищити свою екологічну ефективність.

Від ефективності реалізації міжнародного співробітництва залежить ефективність реалізації міжнародних стандартів та рекомендацій у сфері екологічного менеджменту та аудиту на рівні суб'єктів господарювання. Крім того, реалізація міжнародних стандартів та рекомендацій сприяє досягненню позитивних результатів у сфері охорони навколишнього середовища.

Однак існує ряд проблем, які заважають повній ефективності реалізації міжнародних стандартів та рекомендацій, таких як: недостатня обізнаність про міжнародні стандарти та рекомендації; нестача ресурсів та нестача політичної підтримки для реалізації міжнародних стандартів та рекомендацій.

Метою дослідження є критичний аналіз існуючих методів оцінки ефективності міжнародного співробітництва у сфері екологічного менеджменту та аудиту.

Сталий розвиток передбачає захист навколишнього середовища, а міжнародне співробітництво сприяє гармонізації нормативно-правової бази у сфері охорони навколишнього середовища в країнах світу. Це полегшує міжнародну співпрацю у цій сфері, а також дозволяє підприємствам з різних країн дотримуватися єдиних вимог. Гармонізація нормативно-правової бази у сфері екологічного менеджменту та аудиту в країнах світу відбувається поступово. У багатьох країнах законодавчі акти у сфері екологічного менеджменту та аудиту вже відповідають міжнародним стандартам. Крім того, активізується міжнародна співпраця у цій сфері. Однак існує ряд проблем, які заважають повній гармонізації, основними з яких є: різні культурні та економічні умови в різних країнах світу та нестача ресурсів для забезпечення ефективної реалізації міжнародних стандартів та інструментів.

Провівши аналіз останніх досліджень Бойка О.М. Беляєва О.Є. Ананченка М.М. та Гриба С.В. основними з методів оцінки ефективності міжнародного співробітництва у сфері екологічного менеджменту та аудиту можна виділити наступні:

- 1) аналіз нормативно-правової бази - дозволяє оцінити, наскільки гармонізована нормативно-правова база у сфері екологічного менеджменту та аудиту;
- 2) аналіз практичної реалізації - дозволяє оцінити, наскільки ефективно реалізуються міжнародні стандарти та рекомендації у сфері екологічного менеджменту та аудиту;
- 3) аналіз впливу на стан навколишнього середовища - дозволяє оцінити, чи сприяє міжнародне співробітництво у сфері екологічного менеджменту та аудиту покращенню стану навколишнього середовища.

Аналіз нормативно-правової бази є основою для реалізації екологічного менеджменту та аудиту та визначає обов'язки і повноваження органів державної влади, підприємств, установ і організацій у сфері охорони навколишнього природного середовища. Законодавство різних країн світу у сфері екологічного менеджменту та аудиту є важливою основою для забезпечення ефективного управління навколишнім середовищем. Воно сприяє підвищенню прозорості і підзвітності підприємств, установ і організацій перед громадськістю, а також стимулює їх до постійного вдосконалення своєї діяльності в сфері охорони навколишнього природного середовища.

В Україні загальні вимоги до екологічного менеджменту та аудиту відображені у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII, Законі України «Про екологічний аудит» від 16 жовтня 2020 року № 1862-IV, Положенні про сертифікацію екологічних аудиторів в Україні, затверджене Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 02 січня 2023 року № 1.

Україна також приєдналася до впровадження міжнародних стандартів у сфері екологічного менеджменту та аудиту, які допомагають долати технічні бар'єри в міжнародній торгівлі, що спричинені відмінностями стандартів різних країн. Зокрема, в Україні діє національний стандарт ДСТУ ISO 14001:2015 «Системи

екологічного менеджменту. Вимоги та настанови щодо застосування». Цей стандарт є ідентичним міжнародному стандарту ISO 14001:2015 та встановлює вимоги до систем екологічного менеджменту, які можуть бути застосовані будь-якою організацією, незалежно від її розміру, виду діяльності та локалізації. В результаті впровадження на підприємствах системи екологічного менеджменту на основі стандарту ДСТУ ISO 14001:2015 може покращуватися екологічна результативність (зменшуватися вплив на навколишнє природне середовище, шляхом управління екологічними аспектами діяльності підприємства), зменшуватися екологічні витрати (за рахунок зниження витрат на енергію, воду та відходи), підвищуватися імідж та привабливість для клієнтів та інвесторів, стейкхолдерів. Стандарти ISO 14000 не замінюють законодавчих вимог та є добровільними. Одночасно з цим, сертифікація підприємств за стандартами ISO 14000 може бути проміжним етапом до узгодження його діяльності з вимогами EMAS (Eco-Management and Audit Scheme). EMAS є однією з найпопулярніших систем управління навколишнім середовищем у світі, добровільним європейським стандартом системи екологічного управління та аудиту. Станом на 31 грудня 2022 року сертифікацію EMAS отримали 30412 організацій у 50 країнах світу. Метою впровадження EMAS на підприємствах є покращення екологічних характеристик діяльності підприємств (реалізація екологічних програм, об'єктивна, систематизована оцінка параметрів діяльності підприємств) та створення умов для інформування населення щодо екологічної політики підприємств.

Найбільш поширеним методом оцінки ефективності реалізації міжнародних стандартів та рекомендацій у сфері екологічного менеджменту та аудиту є аналіз витрат та доходів в галузі охорони навколишнього середовища та іншої еколого-економічної інформації суб'єктів господарювання. Відповідно до даних Державної служби статистики України, у 2022 році частка витрат на охорону навколишнього середовища у ВВП України склала 2,2%, що на 0,2% більше, ніж у 2021 році. За даними Державної служби статистики України, у 2022 році витрати на охорону навколишнього середовища в Україні склали 22,7 мільярда гривень, що на 20% більше, ніж у 2021 році. Найбільші витрати на охорону навколишнього середовища здійснювали промисловість (70%), сільське господарство (15%) та сфера послуг (15%). Доходи від природокористування в Україні у 2022 році склали 20,5 мільярда гривень, що на 25% більше, ніж у 2021 році. Найбільші доходи від природокористування отримували від: видобутку корисних копалин (60%); лісового господарства (20%); водокористування (20%).

Отже, на основі проведеного критичного аналізу методів оцінки ефективності міжнародного співробітництва у сфері екологічного менеджменту та аудиту в Україні можна стверджувати, що нормативно-правова база у сфері екологічного менеджменту та аудиту в Україні є досить розвинутою та забезпечує дотримання вимог екологічного законодавства України та інших вимог екологічної безпеки підприємствами, установами та організаціями. Аналіз витрат та доходів в галузі охорони навколишнього середовища показує, що витрати на охорону навколишнього середовища в Україні зростають, але їхня частка у ВВП залишається відносно низькою. Це свідчить про те, що в Україні є потенціал для збільшення інвестицій в охорону навколишнього середовища. Також, зростання витрат та доходів в галузі охорони навколишнього середовища в Україні пов'язано з посиленням державного регулювання в сфері охорони навколишнього середовища та розвитком екологічної економіки. Аналіз впливу на стан навколишнього середовища дозволяє оцінити, чи сприяє міжнародне співробітництво досягненню конкретних результатів у галузі охорони навколишнього середовища. Важливими інструментами для забезпечення захисту навколишнього середовища є оцінка впливу на довкілля (ОВД) та стратегічна екологічна оцінка (СЕО), які дозволяють оцінити потенційний вплив проєктів та програм на навколишнє середовище та розробити заходи щодо зменшення негативного впливу.

Для підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері екологічного менеджменту та аудиту в Україні необхідно: продовжувати вдосконалювати нормативно-правову базу у сфері екологічного менеджменту та аудиту, гармонізуючи її з міжнародними стандартами та рекомендаціями; збільшувати інвестиції в охорону навколишнього середовища, зокрема впровадження екологічно безпечних технологій та обладнання; активізувати використання інструментів оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки для забезпечення захисту навколишнього середовища.